

Войтенко Дмитро Олександрович, кандидат юридичних наук,
асистент кафедри логіки Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
e-mail: profd@ukr.net
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-5608-9230>

ЧИ МОЖЛИВЕ МІЖНАРОДНЕ ПРАВО?

Представники різних напрямів сучасної науки про міжнародне право досліджують проблему існування її предмета, його типологію, форми ставлення до права національних держав тощо. У статті, ставлячи собі питання про саму можливість існування міжнародного права, акцент з предметної сфери переміщується на методологічну. Це, можливо, саме той рідкісний випадок, коли «дослідження досліджуваних» приносить безумовну користь і сприяє розумінню суті пізнаваного предмета. Автором робиться висновок про те, що особлива форма діалектики, виявлена в русі цих методологій, відображає те, як саме реалізує себе в дійсності феномен міжнародного права. Німецька класична філософія титулувала цю форму «рефлексією сутності».

Запропоноване бачення може слугувати ще одним внеском у науку, яка тільки зароджується, – філософію міжнародного права.

Ключові слова: міжнародне право, національна держава, філософія, рефлексія, закон, протилежність.

Постановка проблеми. Часом трапляється так, що молода наукова дисципліна, яка, проте, встигла укріпитися, зазнає якогось «хворобливого розладу». Саме із цієї точки зору в 1955 р. описує стан науки про міжнародне право відомий американський вчений-правознавець К. Райт. Він із жалем зазначає, що дисципліна «Міжнародне право» перебуває в стані кризи. З огляду на те, як вона розуміється традиціоналістами, вона може бути визнана застарілою, а беручи до уваги те, як вона розглядається модерністами, вона є передчасною» [2, цит. за: 3, с. 57].

Нині у цьому питанні, здається, нічого не змінилося. Так, у 1987 р. шведський професор І. Деттер де Люпіс підтверджує цей діагноз і робить висновок: «Дедалі помітніше, що сама теорія міжнародного права перебуває в стані анархії» [4; 3, с. 58]. Звернемо увагу на епітети, які використовують обидва цитованих автори: «криза», тобто вчений переконаний, що в науці панує розклад, занепад, загострення (політичних, економічних, соціальних) протиріч,

він порівнює стан науки зі станом хворого, коли для останнього настає переломний момент хвороби, йому стає або краще, або гірше, «анархія» (хаос і розбещеність). Звісно, після подій останніх років в Югославії, Лівії, Іраку, Україні й Сирії, нещодавно анонсованого наміру Саудівської Аравії створити ядерну зброю [5] питання «Чи існує взагалі таке явище, як міжнародне право?» звучить архіактуально.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Передусім вкажемо, що в різні часи проблему існування міжнародного права вивчали багато вчених: Гоббс, Пуфендорф, Гегель, І. Кант, В. Зорькін, Г. Трипель, С. В. Черниченко та ін. Приміром, наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. низку положень щодо необхідності охорони і збереження міжнародного миру і безпеки висловив В. Ф. Малиновський, які стали підставами для розробки права міжнародної безпеки, Л. А. Комаровський розробив теоретичні основи діяльності міжнародних судів.

У свою чергу, історію розвитку міжнародного права ще на початку нашого століття детально дослідив В. Е. Грабар, а Ф. Ф. Мартенс опублікував курс міжнародного права, який став на багато десятиліть загальноновизнаним підручником не тільки у нас в країні, а й за кордоном. За радянських часів міжнародно-правова наука продовжила традиції російських авторів. Більш того, в Москві, Санкт-Петербурзі, Києві, Єкатеринбурзі та деяких інших містах сформувалися наукові школи. Праці таких науковців, як Р. І. Тункін, Ф. І. Кожевников, Д. Б. Левін, Д. І. Фельдман та інші, отримали світове визнання. Однак, як уже вище було сказано, питання існування міжнародного права і на цей час викликає суперечки, а його вирішення є архіважливим.

Вклад основного матеріалу. Із точки зору людського буття віднайти відповіді на питання на кшталт «Чи є життя на Марсі? або «Чи існує душа після смерті?», звісно, важливо і цікаво багатьом, але тим не менше на нашій планеті це викликає інтерес не у всіх. Проблемою, яка викликає більшу стурбованість, ніж те, чи наявне або відсутнє молоко в сусідньому магазині, можна вважати таку: «Законами або чимось ще регулюються відносини в тому чи іншому районі, місті або державі, чи там панують хаос, анархія або право фізичної сили?». Щоправда, і цим переймається лише частина людства. Зовсім інша річ наступні питання: «Чи мають вердикти міжнародних судових органів (МУС, ЄСПЛ, СУООН та ін.), як мінімум, таку ж силу, як і постанови внутрішньодержавних судів, чи їх національна держава може ігнорувати?», «Чи повинні положення (економічні, політичні, безпекові тощо) міжнародних договорів так само виконуватися, як і звичайних, чи, якщо окремій країні виконання якоїсь норми не вигідне (або, більш того, може завдати їй шкоди), вона «має право» розірвати договір у законний чи незаконний спосіб?», «Чи обов'язкові рішення міжнародних організацій (ОБСЄ, НАТО, МАГАТЕ, Інтер-

полу, ООН та ін.) так само, як і закони національного суверена, чи держава може ними нехтувати?». Наведене цікавить буквально всіх.

Проте було б неправильно поширювати це твердження на всі часи. До 29 серпня 1949 р., коли СРСР провів випробування своєї атомної бомби РДС-1, це свідчило про те, монополія США на ядерну зброю подолана, а всі попередні війни в історії людства варто вважати локальними, навіть дві так звані «світові» були не зовсім такими. Наведене подібне подіям фільму «Нова Земля» (2008), за сюжетом якого злочинців виселили на безлюдний острів і дозволили їм жити так, як вони вважають за потрібне, відгородивши себе від того, що на ньому відбуватиметься, тобто людство до ядерної епохи, закрившись у шкаралупі своїх держав, вело приватне життя. А це, у свою чергу, означає, що і війни, тобто простір, де одна їх особливість *безпосередньо* стикалася з іншою, були приватними, наскільки б багато держав не брало в них участь. Саме 1949 р. усе змінив. Не випадково Сталін, яким би парадоксом це не здавалося б, напередодні (точніше на початку 1946 р.), коли вирішувалося питання про розміщення штаб-квартири ООН, підтримав ідею про розташування її у США, а аргументацію з його боку слід вважати досить серйозною і тонкою. Усупереч думці міністра закордонних справ СРСР В. М. Молотова, який пропонував «прописку» у Відні, «Верховний» вважав, що «тільки в такий спосіб можна буде міцно-міцно прив'язати Америку до ООН і тим самим через цю організацію впливати на поведінку Вашингтону на міжнародній арені. Сталін нагадав про безславну долю Ліги Націй, яка розвалилася напередодні війни не в останню чергу через те, що з неї вийшли США» [6].

Саме такими були надії і сподівання багатьох, а не лише Сталіна. І що ж на даний момент? Нині ми маємо горезвісну «доктрину Буша» СНБ США 2002 р. (і її пізню редакцію 2006 р.), в якій ідеться про те, що, незважаючи і всупереч всім міжнародним правовим нормам, США буде знищувати всіх і все, якщо їм *здасться*, що з боку *можливих* терористів виникає якась загроза. Що за дивна діалектика? Очікували одного, а отримали діаметрально протилежне. Зупинимося на цьому детальніше.

Вище ми навели приклади відчаю, який відчували вчені-міжнародники, розуміючи зміст і суть цього (тобто цю діалектику). А втім, із вказаних висловлювань не зовсім зрозуміло: де саме знаходиться джерело таких «розладів»? Загальноновизнано, що будь-яка наука включає в себе, як мінімум, три складові: 1) предмет, тобто якусь реальність, яку вона досліджує; 2) метод, або сукупність способів, за допомогою яких вона намагається розкрити справжню суть предмета; і нарешті, 3) єдність того й іншого – завдання, яке вона ставить перед собою. Отже, ми, дотримуючись позиції філософського аналізу, ставимо питання: як можливий феномен міжнародного права, який веде настільки суперечливий спосіб життя?

Спробуємо відповісти на нього. Передусім слід вказати, що національне (внутрішньодержавне) право можна розглянути, абстрагуючись від міжнародного, але не навпаки, бо останнє, як відомо, виникло з відносин щодо протистояння національному. Римляни, геніальним продуктів культури яких став феномен права, знали його два основні різновиди – публічне (**jus publicum**) і цивільне (**jus privatum**). Третім, який вони визначали як «**jus gentium**», було право для чужинців, які проживають під юрисдикцією Вічного міста, тобто перші два види права регулювали відносини між громадянами тієї ж держави (насамкінець, між двома їх видами – квіритами і перегрінами), але не між двома рівними (по справедливості, а не за фізичними параметрами) державами. Ні греки, ні римляни й уявити собі не могли, що між державами може виникнути щось схоже на те, що існує всередині них. Таким чином, багато, так би мовити, води витекло і років пролетіло, перш ніж у словнику латиномовних наук про право пізнього Середньовіччя між «**jus**» і «**publicum**» міцно укріпився прийменник «**inter**», так і виникло словосполучення «**jus inter gentes**» – міжнародне право.

Міжнародне право, точніше його значення, має два боки. По-перше, воно вступає у відносини з історично більш «старшим» національним (або внутрішньодержавним) правом, який має онтологічний характер. По-друге, воно співвідноситься в пізнанні з наукою про нього, юридичною дисципліною про міжнародне право, мова йде про гносеологічні відносини. Розглядаючи предмет із позиції існування цих двох видів, наше дослідження набуває характеру *філософії* міжнародного права.

Якщо зазирнути в події, які вже відбулися за останні 30 років і відбуваються нині, то може здатися, що у відчаї вчених-міжнародників винна сама правова реальність. І це все на тлі того, що, наприклад, К. Райт не міг знати про події в Руанді 1994 р., коли за три місяці було знищено декілька мільйонів тутіс «за фактичного нейтралітету миротворчого контингенту ООН» [9]. Проте уже згадувана нами І. Деттер де Люпіс мала можливість не тільки додати цей факт до свого висновку 1987 р., а й у 2014 р. дізнатися про долю горезвісного Будапештського меморандуму. Цей документ, як відомо, був підписаний двадцятьма роками раніше, а його «виконання» привело до небувалого розколу світу після холодної війни навіть не на два, а на кілька конфлікуючих таборів. І чим більше міжнародних судів (ЄСПЛ, МС ООН та ін.) і організації (ООН, ЄС тощо) докладають зусиль до розв'язання суперечностей між державами, тим більше проявляється їх безсилля.

Ще приклад. США не більше п'яти разів заручалися підтримкою (навіть не санкціями, а їх подобою) ООН із понад трьох десятків повоєнних збройних конфліктів. Цілком зрозумілою у зв'язку з цим стає заява екс-представника США в ООН Джона Болтона: «Право – це дуже зручний механізм для управ-

ління конкретною країною, однак у міжнародних відносинах це неможливо» [10, с. 120]. Нарешті, апофеозом усього сказаного є такий висновок: «Протягом кількох десятиліть переважно в західній літературі знову обговорюється питання про те, чи є міжнародне право правом» [11, с. 19].

Отже, наука про міжнародне право зайшла у глухий кут, вихід з якого можливий, якщо її інтерпретувати з позицій *тернарної* диз'юнкції.

Г) Мають рацію Гоббс і Пуффендорф, які ще на початку епохи попереджали, що існування науки про міжнародне право неможливе з тієї простої причини, що неможлива реальність, яку вона вивчала б. «Право є сукупністю норм людської поведінки, які встановлені суверенною політичною владою і яких вона примусово дотримується. Якщо визнати таке визначення правильним, то міжнародне право не може бути назване правом, оскільки воно являє собою сукупність норм, що регулюють взаємовідносини між суверенними державами. Над суверенними державами немає такої політичної влади, яка могла б примусово виконувати ці норми», – так резюмує наведену позицію Л. Оппенгеймер, приєднуючи до неї школу Остіна (XIX ст.) [12]. Такий висновок буквально «вбиває» науку про міжнародне право, бо заперечується саме існування її предмета. Або, якщо за ним ще і визнається якась реальність, то вона існує тільки в мозку вчених, які чомусь *бажають*, щоб над дійсністю права реальних держав ще було щось.

Б) Наука про міжнародне право, спостерігаючи «нерівну» боротьбу свого предмета з його візаві – національним правом, повинна з жалем констатувати його передчасний кінець і внаслідок цього самоскасуватися. Чи не тому В. Зорькін закінчує згадану вище статтю закликком спробувати якимось чином реанімувати предмет? Він пропонує скликати Всесвітню Наряду з міжнародного права, яка, на його думку, має привести до повного реформування ООН [9].

В) Частина провини за виникнення проблем щодо предмета лежить на самій науці. На теорію міжнародного права було покладено відповідальність за осмислення, класифікацію, виявлення суперечностей в цьому виді правової реальності. Їй була надана можливість висунути пропозиції щодо вирішення цих протиріч, але вона не виправдала сподівань. Таким чином, наука не допомогла своєму предмету, і тому «вал» його проблем, особливо пов'язаних із його взаємовідносинами з національним правом, тільки наростав і досяг піку в наші дні. З огляду на це сама логіка нашого дослідження вимагає звернення до розуміння суті теорії міжнародного права.

2. «Незалежно від розбіжностей правових систем держав при розгляді питання про співвідношення міжнародного і внутрішнього права можна виділити деякі загальні ознаки, що відображають *пріоритети* (курсив наш. – Д. В.), яких дотримуються ті чи інші країни у своїх міжнародно-правових

відносинах». До цього додамо, що в науці міжнародного права, як відомо, послуговуються двома основними *теоріями* (курсив наш. – Д. В.): дуалістичною і моністичною» [13].

1) Почнемо з **дуалістичної моделі**. Передусім звернемо увагу на використання в наведеній вище цитаті поняття «пріоритет», що, на наш погляд, некоректно. Виходячи з його початкового значення, мова має йти про первинність одного стосовно іншого. Проте розглядувана модель натомість наголошує на зворотному, а саме на рівності двох прав: міжнародного і внутрішньодержавного. Невипадково на рубежі XIX і XX ст. про «радикальний дуалізм» даних прав пише Г. Трипель [14, s. 139], а в наші дні про «об’єктивний дуалізм» говорить С. В. Черниченко [15].

Однак чи не відбувається так: ця модель намагається розглядати як одне і те саме те, що держава в одних відносинах відстоює право своєї конституції, в інших – право міжнародного закону, тобто видає *бажане* за дійсне? Історія філософії доводить, що системне, тобто логічне, пізнання неможливе, якщо в його фундамент закладається не один, а два принципи. І не тільки філософія неможлива на основі дуалізму, а й будь-яка наука. Як пише І. Кант, у будь-якій науці рівно стільки науковості, скільки системності. Два принципи, навіть якщо вони не перетинаються ніде, все одно за суттю – два особливих. А без загального у цьому випадку не обійтися.

Варто вказати, що не тільки наука прагне подолати плюралістичність або дуалістичність своїх ідей. Історія європейського права почалася з категоричної вимоги ієрархії прав. «В Афінах говорили: «Над усе в житті людському – закон, а неписаний закон – вище писаного»... Саме тому, що неписаний закон вище писаного, афінянин Софокл присвятив трагедію «Антигона»» [17, с. 848]. Верховенство однієї правової норми над іншою – абсолютна норма в праві. Навіть дуалізм сам собі суперечить тим, що вважає свій принцип загальним.

За такою логікою, у правовій реальності відбуваються процеси, які фіксує методологічний монізм, який, у свою чергу, застосовує **нормативізм** до теорії міжнародного права. Саме тому нормативізм і ставить перед собою завдання вирішити питання про первинність, пріоритет або верховенство. Він задається питанням: «Що саме (міжнародне чи національне право) є визначальним, первинним?».

Б) Проте якщо нормативізм звертається до самої реальності міжнародного права, то отримує досить суперечливий висновок. Його розчаровує європейський досвід. Наприклад, «за підрахунками німецького правознавця К. Фогеля, у конституціях 17 з 43 європейських держав є положення про пріоритет міжнародних угод над національними законами». Ще гірша справа з правовим досвідом США. До згаданих вище збройних конфліктів, в яких вони брали безпосередню участь здебільшого без будь-яких міжнародних

санкцій, додамо ще те, що з 10 міжнародних конвенцій з прав людини США – відомий «борець» за права людини в усьому світі підписали лише 3 [19].

Виходячи з наведеного, стає зрозумілою причина розчарування нормативізму, це – невизначеність із питання про первинність. Зокрема, у реальності наявна протилежність відносин міжнародного і національного права, одним з яких теоретик права повинен віддати перевагу. Як наслідок, у теорії міжнародного права він змушений *сам* обирати. Проте і в цьому разі для нього виникає проблема, бо на відміну від політика, який може послатися при виборі на почуття, інтуїцію тощо, вчений зобов'язаний якось аргументувати свій вибір, пояснити, чому він тому або іншому надає перевагу. Наведемо дослівно приклад подібного обґрунтування лінії нормативізму, яка бере свій початок від Г. Кельзена і його послідовників. «Припустимо, я повинен Іванову 1000 рублів. Є рішення суду. Я кажу дружині: «Цей Іванов – нехороша людина. Та й суддя мені щось не сподобався. Платити мені Іванову чи ні?». Дружина відповідає: «Ні, Іванов – погана людина, суддя неправильно закон тлумачить, не плати нічого». Оскільки згідно з прийнятими в нашій родині правилами рішення дружини має безумовний пріоритет, це дає мені можливість не платити грошей Іванову, що буде повністю відповідати цим правилам. Проблема лише в тому, що судовий пристав мені скаже, що за російським правом рішення дружини не є підставою для невиконання мого зобов'язання перед Івановим. *Правила поведінки, прийняті в сім'ї, так само співвідносяться з національним правом, як і національне право з міжнародним* (курсив наш. – Д. В.)» [20].

Погодимось з автором наведеного прикладу, його аналогія дійсно пояснює необхідність переходу від теорії дуалізму до теорії монізму. У цьому випадку має місце нормативізм прав. Без ієрархії законів не обійтися. Однак підступність наведеної аналогії (якої, схоже, не помічає сам автор) в тому, що він стверджує, скоріше, протилежне тому, що хоче сказати. Науковець бажає підкреслити пріоритет міжнародного права над внутрішньодержавним, а, по суті, звеличує останнє, адже з приводу цього можна зауважити, що в разі невиконання державою будь-якого зі своїх зобов'язань перед міжнародною спільнотою, це співтовариство зіткнеться з однією серйозною проблемою. Справа в тому, що «можливого судового пристава» на порозі «неслухняної» держави зустрине не беззбройний (а отже, безпорадний) господар квартири, а три його «союзники»: армія, флот і повітряно-космічні сили. А якщо країна до того ж є ще й володарем атомних боєголовок і засобів їх доставки (Північна Корея), то шансів для відновлення міжнародної справедливості не залишиться ніяких.

Безперечно, справжнє право виникає лише тоді, коли право сили змінюється силою права. Поки по країні ходять групи озброєних людей, «вчиняючи» на власний розсуд справедливість так, як вони її розуміють, ні про яке право

мови бути не може. Монополія на застосування сили з боку держави – результат історичного розвитку людства. Яка сила може змусити людину, навіть усвідомлюючи необхідність дотримання договірних відносин між своєю державою і іншими, визнати право «вищої сили» міжнародного права? *Pacta sunt servanda* («Договори мають дотримуватися») – це так. Староруський фразеологізм «Домовленість дорожча за гроші» навіть підкреслює перевагу, кажучи словами Гегеля, загальної волі, яку відчужують від себе приватні волі. Вони її створюють в гонитві за своїм особливим інтересом і на певному етапі входять з нею в конфлікт, вирішення якого знаходиться, як каже гегелівська філософія права, у – злочині!» [21, с. 137]. Обиватель сучасної держави, який у ніколи в житті не читав Гегеля, переглядаючи міжнародні новини про Руанду 1994 р. або Ірак 2003 р., якимось інстинктом точно визначає сутність будь-якого міжнародного договору. Він розуміє, що це – тимчасова угода, що повинна бути негайно порушена, як тільки виникне загроза для інтересів будь-якого контрагента. Проте саме поняття «договір» використовує більшість законодавств сучасних держав, коли в них йдеться про норми міжнародного права.

Приміром, методологічний нормативізм з пріоритетом ідей міжнародного права (Г. Кельзен, Г. Лаутерпахт, Ш. Руссо, Ф. Джессеп, Ж. Ссель та ін.), сам того не бажаючи, стрімко дрейфує до своєї власної протилежності – нормативізму з пріоритетом цінності держави (А. Цорн, В. Даневський, В. Кауфман і ін.). А з огляду на протистояння сучасних держав, їх взаємних звинувачень у недотриманні міжнародних норм, сказане отримує ще конспірологічний відтінок.

В) Якщо прослідкувати рух цих теорій міжнародного права, то варто зауважити, що методологічний дуалізм перейшов у монізм, який відразу ж розколовся на дві рефлектучі течії – «міжнародників» і «державників». Причому, якщо бути об'єктивним, жодна з цих сторін не може втриматися на власних підставах. Наведемо приклад дослідження, автора якого ми вище віднесли до типових «нормативістів-міжнародників». Завершуючи свій розгляд конституцій різних держав і судових прецедентів, змістом яких є суперечності національного і міжнародного права, С. Л. Будилін резюмує його так: «1. *З точки зору* (курсив наш. – Д. В.) міжнародного права положення міжнародного договору мають безумовний пріоритет перед нормами національного законодавства, у тому числі нормами конституції. Якщо такі норми суперечать міжнародним зобов'язанням країни, вона може бути піддана санкціям, передбаченим відповідними міжнародними угодами. 2. *З точки зору* (курсив наш. – Д. В.) національного права питання про пріоритет національної або міжнародної норми вирішується положеннями самого національного права. У ряді держав статус всіх або деяких міжнародних угод

дорівнює конституційному. У багатьох країнах, включаючи Росію, їх статус вище статусу «звичайного» закону, але нижче статусу Конституції» [23, с. 79].

Саме словосполучення «з точки зору» фактично призводить до сповідування позиції суб'єктивного дуалізму, тобто, маючи справу з якоюсь реальністю міжнародно-державних відносин, окремі автори надають перевагу одному, інші – прямо протилежному. Якщо держава сильно тяжіє до самоідентичності, то існує запит на теоретиків-державників. Якщо ж вона потребує визнання «ззовні», то активізується потреба в теоретиках-міжнародниках. І не правильно, що такі науки, як «міжнародне право, так само як і національне право, будучи тісно пов'язаною з політикою, не є частиною політики» [24, с. 106]. Не тільки «війна є продовженням політики іншими засобами» (Карл фон Клаузевіц (1780–1831)). Реальність останніх двох століть підтверджує те, що наука про право є також продовженням політики засобами понятійних конструкцій.

Висновки. На початку дослідження нами було поставлене питання: «Чи можливе міжнародне право?». Для відповіді на нього ми звернулися до різних форм рефлексії теоретичної думки з цього приводу. Була виявлена «дивна» форма існування цієї думки, а саме: кожен різновид теорії **не існує безпосередньо**. Що маєтись на увазі? До речі, цю форму буття в класичній філософії названо «сутністю». Крім того, філософи звертають передусім на те, як ця сутність себе проявляє, тобто в цьому разі мова має йти про *рефлексію* як спосіб маніфестації суті. Пам'ятаючи те, що говорив Гегель про відмінність двох видів існування: «Коли ми говоримо про сутність, то ми відрізняємо від неї буття як безпосереднє і розглядаємо останнє у ставленні до сутності як голу *видимість*. Проте ця видимість не є просто нічим, вона є буттям як знятим. Точка зору суті являє собою точку зору рефлексії» [25, с. 265]. Далі він наводить як приклад фізичний світ, коли той, відбиваючись від дзеркальної поверхні, існує немовби у двох вимірах: у вигляді безпосереднього і відбитого (знятого, підданого запереченню) одночасно. Саме в цьому випадку ми говоримо: «Рефлексія» [25].

Виходить, є, як мінімум, два види існування: безпосереднє (логіка буття) і те, що існує тільки в формі видимості (логіка сутності). Так само як існує відбите світло, сила (це поняття широко використовується як в природних, так і гуманітарних науках), самосвідомість, релігійний культ тощо, існує й міжнародне право. В абсолютній рефлексії – його феноменальність. Воно існує одночасно у двох вимірах права: формальному і моральному. Крім того, міжнародне право проявляється в двох площинах: з одного боку, міжнародні організації, наприклад ООН, вважають себе «нижчими» за право національної держави, підкреслюючи у своїх статутах той факт, що вони утворені договорами цих самих держав, з іншого – у певні моменти «підносяться» над будь-яким національним сувереном. Інакше кажучи, другий том «Науки логіки»

Гегеля міг би послужити хорошим посібником для будь-якого теоретика або практика міжнародного права.

Наука про право запитує: як можлива така реальність, яку ми називаємо «міжнародне право»? Відповідаючи на нього, вона «розколюється» на два ворогуючі між собою напрями: дуалізм і нормативізм, які починають рефлексувати один в одного, тобто кожне, вважаючи себе вище, заперечує своє інше, і навпаки, заперечуючи себе, вважає (стверджує, створює і підтримує) свою власну протилежність. Проте на цьому процес не закінчується. З нормативізмом відбувається те ж саме: він поділяється на «державників» і «міжнародників», і починається та ж сама «історія» – рефлексія цих протилежностей.

Про що це говорить? Чи не про те, що в такому випадку наука про міжнародне право в точності повторює рух свого предмета – міжнародного права, яке знаходиться у відносинах рефлексії до права національної держави? Зокрема, США і СРСР, будучи засновниками ООН, виступили після Другої світової війни в ролі найчистіших глашатаїв міжнародного права. Нині ж вони навіть не приховують пріоритет своїх окремих, національних цінностей. Їх позиція з цього питання в підсумку виявилася в точності протилежною. І тільки тоді, коли протистояння досягне максимуму, згідно з розглянутою діалектикою, слід очікувати зустрічного руху – актуальності пріоритету цінностей міжнародного законодавства. Без урахування такого **способу існування** предмета цього дослідження неможлива наука філософії міжнародного права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кант И. СОР: в 6 т. 3. М., 1964. С. 117.
2. Wright Q. The Study of International Relations. N. Y., 1955. P. 233.
3. Лукашук И. И. Современное право международных договоров: в 2 т. Т. 1. С. 57. URL: <https://books.google.com.ua/books>.
4. Dettler de Lupis I. The Concept of International Law. Stockhol, 1987. P. 17.
5. Заявление наследного принца королевства Мухаммеда бин Салмана в интервью телеканалу CBS. URL: <http://www.dsnews.ua/world/saodovskaya-araviya-namerena-sozdat-yadernoe-oruzhie-esli>.
6. Гатилев Г. М. ООН не место для шуток? Некоторые малоизвестные события из жизни Всемирной организации. *Международная жизнь*. 2015. № 10. URL: <https://interaffairs.ru/jauthor/material/1381>.
7. Гегель. Энциклопедия философских наук. Т. 3: Философия духа. М., 1976. С. 187.
8. Черниченко С. В. Доклад. «Теоретический симпозиум 2015», 12.02.2015 г. в Дипломатической академии МИД России. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rPw9DJJoN30>.
9. Зорькин В. Кризис международного права: современный контекст 2014. URL: <http://www.globalaffairs.ru/global-processes/Krizis-mezhdunarodnogo-prava-sovremennyi-kontekst>.

10. Мережко А. А. Идея международного права (историко-социологический очерк) Киев: Юстиниан, 2010. С. 120.
11. Бекашев К. А. Необходимо ли внесение серьезных изменений в существующую систему норм международного права? *Будущее международного права*: сб. ст. / под ред. К. А. Бекашева Москва : Проспект, 2016. С. 19.
12. Оппенгеймер Л. Международное право. Гл. 1, п. 2. URL: http://www.pravo.vuzlib.su/book_z856.
13. Буроменский М. В. Международное публичное право (2006). § 2. URL: <http://readbookz.com/pbooks/book-34/ru/chapter-1724/>.
14. Triepel H. (Heinrich). und Landesrecht. Leipzig: C. L. Hirschfeld, 1899. S. 139.
15. Черниченко С. В. Очерки по философии и международному праву. Очерк пятый: Философия международного права. М., 2008.
16. Кант И. Сочинения: в 6 т., 1964. Т. 3. С. 680.
17. Гаспаров М. Л. Все шедевры мировой литературы в кратком изложении. Сюжеты и характеры. Зарубежная литература древних эпох, средневековья и Возрождения / Ред. и сост. В. И. Новиков. Москва: Олимп: АСТ, 1997. 848 с.
18. Будылин С. Л. Конвенция или Конституция? Международное право и пределы государственного суверенитета. *Закон*. 2013. № 12. С. 64–80.
19. Бастрыкин А. И. : Нормы международного права не должны включаться в правовую систему РФ. URL: http://www.ng.ru/politics/2015-05-27/3_minjust.html.
20. Будылин С. Приоритет международного или национального права? Вопросы и ответы. URL: https://zakon.ru/blog/2015/7/15/prioritet_mezhdunarodn.
21. Гегель. Философия права. Москва, 1990. С. 137.
22. Бастрыкин А. И. Интервью «Российской газете». URL: <https://aftershock.news/?q=node/324466>.
23. Будылин С. Л. Конвенция или конституция? Международное право и пределы государственного суверенитета. *Закон*. 2013. № 12, дек. С. 79.
24. Тункин Г. И. Право и сила в международной системе. М., 1983. С. 106.
25. Гегель. Энциклопедия философских наук. Т. 1: Наука логики. Москва: Мысль, 1974. С. 65.
26. INTERFAX.RU. Москва, 7 мая 2012 г.
27. «Самооборона: настало время для США поставлять оружие в Украину». URL: <http://gordonua.com/publications/administraciya-trampa-ne-dolzha-medlit-s-predostavleniem-ukraine>.

REFERENCES

1. Kant I. Soch. (1964) v 6-ti t.3. M., s.117. [in Russia].
2. Wright Q. (1955) The Study of International Relations. N. Y., P. 233. [in USA].
3. Lukashuk I. I. Sovremennoe pravo mezhdunarodnyh dogovorov v 2 t., T. 1. s. 57 el. resurs <https://books.google.com.ua/books> [in Russia].
4. Detter de Lupis I. (1987) The Concept of International Law. Stockhol. P. 17 [in Sweden]

5. Zayavlenie naslednogo princa korolevstva Muhammeda bin Salmana v intervyyu telekanalu CBS, <http://www.dsnews.ua/world/saudovskaya-araviya-namerena-sozdat-yadernoe-oruzhie-esli>
6. Gatilov G. M. OON (2015) – ne mesto dlya shutok? Nekotorye maloizvestnye sobytiya iz zhizni Vsemirnoj organizacii // Mezhdunarodnaya zhizn № 10 <https://interaffairs.ru/jauthor/material/1381> [in Russia].
7. Gegel (1976) Enciklopediya filosofskih nauk t.3. Filosofiya duha M., s. 187. [in Russia].
8. Chernichenko S. V. (12.02.2015) Doklad. “Teoreticheskij simpozium 2015”, g. v Diplomaticheskoj akademii MID Rossii. el. res. <https://www.youtube.com/watch?v=rPw9DJo0N30> [in Russia].
9. Zorkin V. (2014) Krizis mezhdunarodnogo prava: sovremennyy kontekst <http://www.globalaffairs.ru/global-processes/Krizis-mezhdunarodnogo-prava-sovremennyyi-kontekst-> [in Russia].
10. Merezhko, A. A. (2010) Ideya mezhdunarodnogo prava (istoriko_sociologicheskij ocherk) K.: Yustinian., s.120. [In Ukrainian].
11. Bekyashev K. A (2016) Neobhodimo li vnesenie sereznyh izmenenij v sushestvuyushuyu sistemu norm mezhdunarodnogo prava? // Budushee mezhdunarodnogo prava. Sbornik statej / Pod red K. A. Bekyasheva – M., : Prospekt., s.19. [in Russia].
12. Oppengejmer L. Mezhdunarodnoe pravo Gl.1. p. 2 el. res. http://www.pravo.vuzlib.su/book_z856.
13. Buromenskij M. V. (2006) Mezhdunarodnoe publichnoe pravo. § 2. El. res. <http://readbookz.com/pbooks/book-34/ru/chapter-1724/> [In Ukrainian].
14. Triepel H. (Heinrich). (1899) und Landesrecht. Leipzig: C. L. Hirschfeld., S. 139 [in Germany]
15. Chernichenko S. V. (2008) Ocherki po filosofii i mezhdunarodnomu pravu. Ocherk pyatyj: Filosofiya mezhdunarodnogo prava. M., [in Russia].
16. Kant I. (1964) Soch. v 6 t-h, , t. 3, s.680 [in Russia].
17. Gasparov M. L. (1997) //Vse shedevry mirovoj literatury v kratkom izlozhenii. Syuzhety i haraktery. Zarubezhnaya literatura drevnih epoh, srednevekovya i Vozrozhdeniya / Red. i sost. V. I. Novikov. M. : Olimp : ACT., 848 s. [in Russia].
18. Budylin S. L. (2013) Konvenciya ili Konstituciya? Mezhdunarodnoe pravo i predely gosudarstvennogo suvereniteta // Zakon.. № 12. S. 64–80. S.73 [in Russia].
19. Bastrykin: Normy mezhdunarodnogo prava ne dolzhny vklyuchatsya v pravovuyu sistemu RF. el. res. <http://www.ng.ru/politics/2015> [in Russia].
20. Budylin S. Prioritet mezhdunarodnogo ili nacionalnogo prava? Voprosy i otvety. https://zakon.ru/blog/2015/7/15/prioritet_mezhdunarodn [in Russia].
21. Gegel (1990) Filosofiya prava M. S. 137. [in Russia].
22. Bastrykin A. I. Intervyyu «Rossijskoj gazete» el. res. <https://aftershock.news/?q=node/324466>. [in Russia].
23. Budylin S. L. (2013) Konvenciya ili konstituciya? Mezhdunarodnoe pravo i predely gosudarstvennogo suvereniteta.// Zakon № 12 Dekabr 2013. S.79 [in Russia].
24. Tunkin G. I. (1983) Pravo i sila v mezhdunarodnoj sisteme. M., S. 106 [in Russia].

25. Gegel Encyklopediya filosofskih nauk. (1974) T. 1. Nauka logiki. M., «Mysl», S. 265. [in Russia].
26. INTERFAX.RU. Moskva. 7 maya. 2012 g [in Russia].
27. „Samooborona: nastalo vremena dlya SShA postavlyat oruzhie v Ukrainu“ <http://gordonua.com/publications/administraciya-trampa-ne-dolzha-medlit-s-predostavleniem-ukraine> [In Ukrainian].

Войтенко Дмитрий Александрович, кандидат юридических наук, ассистент кафедры логики Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, г. Харьков, Украина

ВОЗМОЖНО ЛИ МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО?

Представители различных направлений современной науки о международном праве исследуют проблему существования своего предмета, его типологию, формы отношения к праву национальных государств и т.д. В данной статье, задаваясь вопросом о самой возможности международного права, акцент с предметной сферы переносится на методологическую. Это, может быть, тот самый редкий случай, когда «исследование исследующих» приносит безусловную пользу для понимания сущности познаваемого предмета. В статье делается вывод о том, что особая форма диалектики, обнаруженная в движении этих методологий, отражает то, как именно реализует себя в действительности феномен международного права. Немецкая классическая философия титуловала эту форму в качестве «рефлексии сущности».

Предложенное понимание может служить еще одним вкладом в только зарождающуюся науку философии международного права.

Ключевые слова: международное право, национальное государство, философия, рефлексия, закон, противоположность.

Voitenko Dmytro Oleksandrovych, Logic Department,
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

HOW IS THE INTERNATIONAL LAW POSSIBLE?

Problem setting. *Different directions of modern science of international law explore the problem of the existence of its subject, its typology, forms of attitude to the law of national states, etc. In this article, asking about the very possibility of international law, the focus on the subject area is shifted to a methodological one. This, perhaps, is the rare case when a “study of investigators” brings an unconditional benefit to understanding the*

essence of the cognizable subject. The article concludes that the special form of dialectics found in the movement of these methodologies reflects how the phenomenon of international law actually realizes itself. German classical philosophy titled this form as a “reflection of essence”.

Recent research and publications analysis. *The methodological dualism of the theory of international law reflects in methodological monism. The monistic theory of international law, in its turn, “splits” into adherents of the primacy of the national state, on the one hand, and on the other, those who insist on the superiority of international law.*

Paper main body. *Rational cognition, incapable of thinking the contradictions objectively existing in the subject, is horrified by such “strange behavior” of international law. It even goes so far that the very fact of its existence is being questioned. The article uses the experience of I. Kant’s transcendental philosophy, which first criticized such knowledge. With his question: “How is a priori synthesis possible?”, He showed an example of how reasonable knowledge is possible, capable of thinking the dialectic of opposites in its subject matter.*

This study can serve as another contribution to the newly emerging science of the philosophy of international law. Sources in the current literature on this issue, unfortunately, do not affect the problem of knowing its contradictory nature.

Keywords: *international law, national state, philosophy, reflection, law, opposition.*

